

עם קריאת „אפורים כשק” ליגאל מוסינזון

מאת ג. לוין

א. משהו על הביקורת הספרותית

סיפור או ספר העוסק בהווי הקיבוצי, דרכו בעולם-הספרות שלנו שונה מדרכם של סיפורים אחרים. אך יצא ממכש הדי-פוס, מיד עטים עליו המבקרים, הופכים והופכים בו, ופוסקים פוסקים על חיי הקי-בוץ, לשבח או לגנאי. ודומה כאילו הקי-בוץ הוא מין כיתה לדוגמא של בית ספר עממי, שכל ימות השנה עליה להיות דרוכה ומזומנה לבואו של מפקח, ואם זכתה ונזי-דמן אליה אחד מבקר או עתונאי בן-כרך, עליה להיות מוכנה, מבחינה פיסית ונפ-שית, לחייך לתוך הצלמוניה הרוחנית שלו. זכור לי, בהיותנו תלמידי בית-ספר וחי-ניכי תנועת-נוער, נקראנו פעם מן הפע-מים לצאת למשקים בעונת עבודה בווערת. יצאה מאתנו קבוצה לאחד המשקים, ואח-רי כמה ימים של התרשמות באנו ודרש-נו שהיקרא שיחת חברים, ואנו נהא פות-חים בה. התכנסו לשיחה, ואנו — בהת-קפה: הנה אנו פה כבר שבוע ימים, וההווי הקיבוצי אינו כשורה. יש כסף פרטי לחב-רים, היחסים בין אנשים אינם כפי שתיארנו ובכלל...

ישבו חברי הקיבוץ מוכי-אפתעה, ונאל-מו, ורק אחת, הברה, שנתרתחה מכעס, קמה לענות, ואמרה מה שאמרה על גודל החוצפה, ואנו, כמובן, דחינו את דבריה בנפש רוממה.

אנו — ילדים היינו, אולם המבקרים והעתונאים — גילם מעבר לגיל ילדות, ותמוה הדבר, כיצד לא עלה מעולם על דעת איש מהם להקהיל 800 איש מבני-העיר, ולדרוש מהם מה שהם רואים עצמם זכאים לדרוש, משום מה, משמונה מאות חברי קיבוץ: שיהיו כולם חדרורים רגשות אצי-ליים בלבד, שיהיו כל הנשים התגלמות התום, וכל הגברים חלוציות צרופה וכו'. אולם אם המבקרים והעתונאים עודם גיזונים מחלומותיהם של ראשונים על קי-בוציות, הרי חברי הקיבוץ עצמם, אשר נשאו בקשי העמל של כל השנים הללו, נגמלו זה כבר מן הפשטנות, ואם המעטים בהם מוסיפים להיחבל, באומץ ובעוורון דוך קישוטי, בתחנות הרוח של המציאות, הרי הרבים יודעים זה כבר, שהם רחוקים או יזיבים אל הסוציאליזם אותו מרחק, ככל שיעל בארץ, אלה הרבים, לדידם הקיבוץ שוב אינו סתרון-הפתרונות ותחליף להש-קפת-עולם (הן השקפות-עולם שונות הצמיח אותו קיבוץ עצמו), כי אם המקום

בו גדל ילדו ועומד חדרו, מקום שהוא קשור בו קשרי עבודה, זכרונות וחוויות, שאך מעוטן „קיבוציות” ורוכן פרטיות עד מאוד. אם קיימים הבדלים ברמת החיים בין פועל לפועל, הרי לא פחותים ההבד-לים בין קיבוץ למשנהו. ואם הפועל בעיר אין לו במה לשלם דמי-מפתח וכל מש-פחתו על גיליה ודורותיה נדחסת בחדר אחד, וחבר הקיבוץ לעומת זאת — ועדת הדירות שולחה „פרימוס” לחדרו, הרי מש-טר אחד הוא שגור דחקות על שניהם, והסבל הוא אותו סבל. כפה כן שם אותה צפיפות ממארת, אותה עייפות גדולה, והמא-מץ הבלתי-פוסק, שפעמים הוא מצליח ופעמים אינו מצליח, לשמור על אותה רמה של חיים ותרבות, שההכרה דורש-תה והמציאות מקפחתה.

ב. ספרות צעירה.

אחד הסופרים הגדולים אמר פעם, כי סופר הוא לא זה היודע לתאר מאורעות, המזעזעים מוסדות-עולם, כי אם זה היודע לכבוש בתיאור של רסיס זכוכית, המתנצנץ בשמש. ספרו של יגאל מוסנזון, „אפורים כשק”, יש בו גם ענבי בוסר, וגם רסיסי זכוכית.

„אפורים כשק” נושא עליו חותם של ספרות צעירה, וזאת מכמה בחינות. קח משותף הוא לכל ספרות צעירה, שהיא דולה את נושאה לא מן המעמקים השוק-טים של אגם החיים, כי אם מן המאורעות החיצוניים המגעשיים את מימיו, העוקרים את החיים ממסלולם הרגיל. ספרות זו, אם גם פועם בה דופק התקופה, היא חדורה רגש עז, לא תמיד היא מקורית בבחירת עלילתה. כן, למשל, אותו סיפור על החייל השב מן המלחמה ומוצא שאשתו הלכה לזנות, או הסיפור על הבחורה, אשר הד-ליקה בקיבוץ העלתה בה מחדש את זכר התופת הנאצית.

מבוגרים ומקוריים יותר הם סיפורים כגון „היורה”, זה התיאור הלבבי והחביב, שכל נושאו אינו אלא אותו קיבוצניק מוז-קין השומע מפי בנו את הבשורה, שהנה נכנס הוא לחדר משפחה. סיפור זה, גם בו יש דראמה, אלא שהדראמה מוצנעת יותר, היא אינה בבחינת כותרת ראשית: „ברוך גנקין מחייך. עיניו קורצות קריצת משובה. ה, אורי'לה, אורי'לה שלי.. אמך, וודאי, תבוא הביתה, לשבת, וודאי תהא נרעשת לבשורתך, ותחל להציא, מתיק העור השחום, דר'חיים, ומצע של

המפלגה, ותזכיר לוועדת הביקורת המר-כזית, וניירות של תזיזים להרצאות; אחר כך תעבור על פני החדר מחלון אל דלת ומדלת אל חלון; הפתעה! הפתעה! אורי נכ-נס לחדר משפחהו תשאל, באחור-מה, מי היא הנערה? תשמע, כי שולמת ברקאית היא, ותספוק כפיים בתמהון: „ואני סברתי לתומי, כי דרורה היא”

„לבסוף תשב בשלוה על המיטה ותמיין את ניירותיה, את הדוחים והתזכירים, כולם עד אחד, תפשפש ותעלה מאמר שנד-פס ב„דבר הפועלת” וכיוצא באלה עד אין קץ, ואורי יעמוד בפתח, יסתכל באשה היושבת בחדרו של אבא, ויהיה כביכול, נובר באוזנו ותמיהו: האמנים היה טמון אי-אז בבטנה של אשה זו, ולא בתיק העור השחום?...”

אולם הקו הבלט ביותר, המשווה ל„אפורים כשק” אופי של ספרות צעירה, כמובן החיובי של המושג, הלא הוא הקו הטבוע על הספר כולו: הריאליזם שבו, השאיפה אל האמת החשופה, הבלתי מצוה-צחת.

ריאליסטי עד אכזריות הוא, למשל, התיאור של שיחת השומרים הלילית במט-בח הקיבוץ, המלהגים על התאבדותו של מתתיהו שץ, „וצחוק מעושה וציקן פושט בפניהם ומעלה קמטים דיקיקים עם הרקות ופוקס פיהם בהנאה רחרחנית... והעלו חיי מתתיהו עירום ועריה על שולחנם, — זה שולחן הליל העמוס צלחות למכביר וספ-לים, שמשקע עכור ותפל בתחתיתם, ופלה עגבניה מחוץ ושרוע דבק במיצו שנקרש זה מכבר”...

וצבי ארזן, „נוטר וחבר הקיבוץ מזה שנים רבות-רבות, ועייפות”, „תוחב קצה מזלגו בבקיע אשר בשן אחת פגומה בפיו, ומוציא לשונו הרחבה, ואגב כך גם טורח לומר דבר.... ונשתתק, בהשאירו את שומ-עיו עוצרים נשימתם ומיחלים, כי מזלג ארוך אלוהים שנדחק לפיו המעות בפר-כוסים, יושמט מידו”...

ג. בהשגואה עם „מעגלות”

גם ספרו של מלך, „מעגלות”, יש בו משום ספרות צעירה, מן השאי-פה לחשוף אמתות, יש בו כושר של תיאור והסתכלות חדה, ודרוש היה עוז למחברו כדי לכתבו. אולם אם בסיפורי י. מוסינזון חש אתה יותר את היסוד של צעירותה, הרי בספרו של מלך חש אתה יותר את היסוד של אי-בגרות. „מעגלות”

— מורגש בו כאילו נכתב כסיכומו של וויכוח אידיאולוגי, ודמויותיו מופעות כצדדים בפולמוס על החיוב או השלילה בחיי הקבוץ. וכאן, לא החיים הם שהצי-מיחו את האידיאולוגיה. להפך, האידיאור-לוגיה, ירדה אל החיים, — ונמצאה מאוכזבת ומקופחת.

ומלך, תחת לתלות את האשמה באידיאור-לוגיה, תולה אותה — בחיים. ואזי כל פייט קטן, כל פגם, לובש דראמאטיות שאינה במקומה, ומתקבלת מעין אידיאור-לוגיה של הקטנוניות. אם, למשל, מלך נרעש עד היסוד בו מאותו מקרה באחת האמהות בבית הילדים, הפותחת את החלון שלמראשותי תינוק לא-לה, וסוגרת את החלון מעל לראשו של תינוקה היא — הרי אשמה בכך, מכל מקום, לא אותה אם. אם אמנם סבור היה מלך, שהדרך מתל-אביב עד עין-חרוד רחוקה דייה כדי לעקור מן השורש אותו טיפוס של „יידע-נע” המוליכה את ילדה חולה-השעלת לשדרה שילדים בריאים משחקים בה, הרי אין זה מעיד אלא על ליקוי שבתפישה מצד הסופר, ובטוי נאמן לרוח הספר הוא לא אותו סיום של „אמנם הכל כדאי”, כי אם דווקא הספק, אם החיים בקיבוץ הם אמנם תחליף לשלמות אישית והשקפה עצמית. ספק זה, בהערובת מיוחדת במינה של כנות וחטטנות המיוחד לספר „מעגלות” מובע ע”י מלך בפי אחד מגי-בוריו, אברהם, באמרו:

„יש לנו חוויות, חיים רוחניים, אבל בסיס רוחני לחיינו אין לנו. האכזר הפשוט שחיינו הרוחניים פרימיטיביים מאד, אמונה באלהים פרימיטיבית מאוד, יש לו בסיס רוחני לבנין חייו. — הנה נסעתי פעם לגליל, נתעכבה הרכבת לשעה קלה בת-חנה הסמוכה לעיירה ערבית. המתה התחנה מרוכ אנשים ועבודה, טענו שקי תבואה למאות בקרונות של רכבת-משא, וראיתי אחד הפועלים-הסבלים הערבים פורש פתאום הצדה מרעש העבודה, פורש בגדו על הארץ, חולץ נעליו, ומתיצב בתפילה ובהשתחויות לפני אלה, האיתי, נפעמתי, וקינאתי בו. חשתי בסיס תחת רגליו, ואילו אנו עם כל עושר חוויותינו, עם האמנות והשירה והיצירה — לנו חסר הבסיס... אמרתם: חוסר תוכן וריקות בשעות הפנאי ובשבת. — לא זה הציקר. אפשר למצוא במה לבלות את הזמן הפנוי, ועדת התר-בות תדאג לכך. אבל בזאת לא ניוושע... השאלה היא של עשר שעות העבודה בששת ימי-המעשה, מה הוא הבסיס הרוחני שלהן? מה היא האפשרות הרוחנית לאדם שלנו לעמוד בהן?...”

גם יגאל מוסנזון נע בחוך מעגל רע-יונע מסויים, ודווקא מבחינה זו, הבחינה הרעיונית, אין הוא תורג בדרך כלל מן המקובל והממוצע של החברה, שהוא חי

בתוכה, ומאידך, צרות המעגל הזה מטבי-עה חותמה על יצירתו ופוגמת בה. כמוהו כמלך, האידיאולוגיה כובלת אותו כסופר, אולם בהבדל ממלך לא האידיאולוגיה עשאתהו סופר. מוסינזון לא הלך אל החיים הקיבוציים, הוא צמח מתוכם. על כן גם סיפוריו, „אפורים כשק”, צמיחתם טבעית יותר, פולמסנית פחות, וממילא גם ספרו-ותית-כובשת יותר.